

L'ECLÈCTICA

ORHAN PAMUK

PREMI NOBEL DE LITERATURA

El castell blanc

Anàvem de Venècia a Nàpols i els vaixells turcs ens van tallar el pas. Érem tres naus en total, mentre que les seves galeres, que sortien de la boira, semblava que no tinguessin fi. La por i la inquietud van esclatar de cop al nostre vaixell; els galiots, la majoria d'ells turcs i moros, llançaven uns crits d'alegria que ens crispaven els nervis. La proa del nostre vaixell, com les dels altres dos, estava encarada cap a terra, cap a ponent, però nosaltres no vam poder ser tan ràpids com ells. El nostre capità, que tenia por de ser castigat si queia presoner, va ser incapaç d'ordenar que es fuetegés els galiots. Més tard vaig pensar sovint que la covardia d'aquell capità m'havia canviat la vida.

Però, ara penso que la meva vida hauria canviat si el capità no hagués tingut aquell breu atac de covardia. És una cosa sabuda que la vida no està predeterminada i que totes les històries són una cadena de casualitats. Però fins i tot els que són conscients d'aquesta realitat, quan arriba un cert moment de la seva existència i miren enrere, arriben a la conclusió que el que van viure com a casualitats no van ser sinó fets inevitables. Jo també vaig passar per una època semblant; ara, mentre somio els colors dels vaixells turcs que apareixien en la boira com fantasmes i intento escriure el meu llibre en una vella taula, crec que aquella època és la millor per a començar i acabar una història.

Quan va veure que els altres dos vaixells havien lliscat entre les galeres turques i havien desaparegut en la boira, el nostre capità va tenir esperances que poguéssim imitar-los i per fi, també gràcies a la nostra insistència, es va atrevir a forçar els galiots, però ja era massa tard; a més a més, ja ni els fuets servien amb aquells esclaus emocionats pel desig de llibertat. Tot d'un plegat, entreobrint de manera multicolor l'irritant mur de la boira, se'ns van tirar a sobre més de deu galeres turques. Llavors el capità va decidir combatre, i suposo que més que per derrotar l'enemic ho va fer per vèncer la seva covardia i la seva vergonya; va ordenar que preparessin els canons i va assotar els captius sense pietat, però la seva passió guerrera, que s'havia encès tan tard, no va tardar a apagar-se. Vam rebre una forta descàrrega per la borda i vam decidir hissar la bandera de rendició ja que si no ho fèiem immediatament ens enfonsarien.

Mentre esperàvem els vaixells turcs al mig del mar en calma, vaig baixar a la meva cabina, vaig posar en ordre les meves coses com si esperés no els enemics que em canviarien la vida sinó uns amics que venien de visita, vaig obrir el meu petit bagul i vaig fullejar absort els meus llibres. Se'm van humitejar els ulls mentre passava les pàgines d'un tom pel qual havia pagat molts diners a Florència; podia sentir els crits que arribaven de l'exterior, els sorolls de passos inquietos, l'enrenou, sabia que en qualsevol moment em separarien del llibre que tenia a les mans, però no volia pensar en res d'això sinó concentrar-me en el que hi havia escrit en aquelles pàgines. Era com si entre els raonaments, les frases i les equacions del llibre es trobés tot el meu passat i jo no el volia perdre; mentre llegia frases a l'atzar, murmurant-les, com si

resés una oració, m'hauria agradat gravar-me el llibre sencer al cap perquè així, quan arribessin, pogués recordar tots els colors del meu passat com si evoqués les paraules estimades d'un llibre que havia memoritzat amb plaer i no pensar com eren de debò ni com em farien patir.

En aquell moment jo era una altra persona a qui la seva mare, la seva promesa i els seus amics li deien un altre nom. De tant en tant, encara somio aquella persona que abans era jo, o que ara em penso que ho era, i em desperto suant. Aquell home, els colors pàl·lids del qual recordaven els tons onírics dels països inexistents, els animals que no van viure mai i les armes inversemblants que més tard vam estar inventant-nos durant tant de temps, tenia llavors vint-i-tres anys. Havia estudiat «ciències i arts» a Florència i a Venècia, es pensava que entenia en astronomia, matemàtiques, física i pintura; naturalment, era un pretensió que s'havia empassat tot el que s'havia fet abans d'ell i que ho jutjava amb menyspreu. No dubtava que ell faria coses millors, que era inigualable, sabia que era més intel·ligent i creatiu que ningú: en resum, era un jove corrent. Quan, com em passa sovint, sento la necessitat d'inventar-me un passat, em costa molt de creure que jo era aquell jove que parlava amb la seva estimada de les seves passions, dels seus projectes, del món i de la ciència i que trobava natural que ella l'admirés. Però em consolo pensant que algun dia els pocs que llegeixin pacientment fins al final això que ara escric comprendran que aquell jove no era jo. Potser aquells pacients lectors pensaran, com em passa a mi ara, que la història d'aquell noi a qui li van interrompre la vida mentre llegia els llibres que tant estimava continuarà algun dia a partir del punt en què es va aturar.

Quan per fi els turcs van abordar el nostre vaixell vaig guardar els llibres al bagul i vaig sortir. A la coberta hi havia un caos espantós. Havien reunit tots els homes i els feien despullar. Hi va haver un moment que em va passar pel cap saltar per la borda aprofitant la confusió, però vaig pensar que em tirarien fletxes a l'esquena o que m'atraparien de seguida i em matarien i, a més a més, no sabia a quina distància érem de terra. En un primer moment, no em van fer gens de cas. Els esclaus musulmans, lliures de les seves cadenes, llançaven crits d'alegria i alguns es dedicaven a venjar-se dels còmits que els havien fuetejat. Aviat van trobar la meva cabina, hi van entrar i em van saquejar l'equipatge. Van remenar els baguls buscant or i, després de prendre'm uns quants llibres i tota la roba, algú em va agafar pel braç mentre fullejava absort un parell de volums que m'havien deixat i em va portar fins a un dels capitans.

L'arraix, del qual després vaig saber que era un genovès convers, es va portar bé amb mi. Em va preguntar pel meu ofici. Perquè no m'encadenessin a un rem, li vaig explicar de seguida que tenia coneixements d'astronomia i que podia trobar el rumb de nit, però això no els va interessar. Així, confiant en el volum d'anatomia que m'havien deixat, vaig dir que era metge. Però quan al cap de poc em van mostrar un home que havia perdut un braç els vaig replicar que no era cirurgià. Es van enfadar i ja estaven a punt d'encadenar-me a un banc quan el capità, veient els meus llibres, em va preguntar si sabia res de l'orina i del pols. La meva resposta afirmativa no només em va alliberar del rem sinó que també em va permetre salvar un parell de llibres.

Però aquells privilegis em van costar cars. Els altres cristians, que ja havien posat als remes, em van odiar immediatament. Si haguessin pogut m'haurien matat a la bodega on ens tancaven a les nits, però també els feia por perquè de seguida havia establert bones relacions amb els turcs. Havien empalat el covard del nostre capità, que acabava d'expirar, i, perquè servís d'exemple, havien tallat les orelles i els nassos als còmits i els havien abandonat al mar en un rai. Quan es van tancar per si soles les ferides del grapat de turcs que vaig tractar, usant la lògica i no pas els meus coneixements d'anatomia, per fi tots van creure que era metge. Fins i tot alguns dels meus envejosos enemics, que insistien davant dels turcs que no ho era, de nit a la bodega m'ensenyaven les seves nafres.

Vam entrar a Istanbul enmig d'una esplèndida cerimònia. El sultà nen ens contemplava. Van hissar els seus estendards al capdamunt dels pals i, per sota, les nostres banderes i les imatges de la Mare de Déu i els crucifixos penjats del revés perquè servissin de blanc als més fanàtics. De sobte, els canons van començar a fer gemegar el cel. Aquella cerimònia, com després en veuria tantes des de terra amb tristesa, disgust i plaer, va durar molta estona i hi va haver persones que es van desmaiar pel sol que feia. Es començava a fer fosc quan vam ancorar a Kasımpaşa. Ens van encadenar per portar-nos davant del sultà, van equipar els nostres soldats amb les seves armadures col·locades del revés per ridiculitzar-los, van posar argolles de ferro al coll dels nostres capitans i oficials i ens van portar a palau mentre, molt contents i divertits, tocaven les trompetes i els tambors que havien agafat del nostre vaixell. El poble, disposat al llarg del camí, ens observava amb alegria

i curiositat. El sultà, sense que nosaltres l'arribéssim a veure, va seleccionar els captius que li corresponien per dret. I a la resta ens van fer travessar fins a Gàlata i ens van tancar a les masmorres de Sadık Paixà.

La presó era un lloc horrible; centenars de captius es podrien en aquelles cel·les fosques i mínimes. Hi vaig trobar tanta gent com vaig voler per posar en pràctica el meu nou ofici i fins i tot en vaig curar uns quants. Vaig fer receptes per als guardians que es queixaven que els feia mal l'esquena o les cames. I així va ser com, un altre cop, em van separar dels altres i em van proporcionar una bona cel·la on tocava el sol. Intentava donar les gràcies a Déu per la meva situació, vist l'estat en què es trobaven els altres, quan un matí em van afegir a la resta de presoners i em van explicar que em portaven a treballar. Quan els vaig dir que era metge i que entenia en medicina i en ciència es van riure de mi; alçaven els murs del jardí del palau del paixà i feien falta més homes. Cada matí ens encadenaven abans que sortís el sol i ens treien fora de la ciutat. Al capvespre, mentre tornàvem a la nostra presó encadenats els uns als altres després d'haver-nos passat el dia picant pedra, jo pensava que Istanbul era una ciutat bonica però que s'hi havia de ser senyor i no esclau.

Així i tot, no era un esclau qualsevol. Ara no només tractava els captius que es podrien a les masmorres, sinó també d'altres que havien sentit que era metge. Gran part dels meus honoraris els havia de donar als guàrdies i als intendents d'esclaus que em treien de la presó en secret. Amb el que podia amagar vaig començar a pagar-me classes de turc. El meu mestre era un bon vell que feia tota mena de petits encàrrecs per al paixà. L'alegrava veure que aprenia la llengua

ràpid i m'assegurava que aviat em convertiria a l'islam. Cada vegada acceptava torbat el pagament per les classes. També li donava diners perquè em portés menjar, perquè estava decidit a cuidar-me tan bé com pogués.

Una tarda boirosa un dels intendants va venir a la meva cel·la; el paixà volia veure'm. Sorprès i nerviós em vaig preparar immediatament. Pensava que algun dels industrials parents que tenia a la meva terra, potser el meu pare, potser el meu futur sogre, devia haver enviat el pagament pel meu rescat. Mentre caminàvem al mig de la boira per carrers estrets i retorçats, em pensava que de sobte arribaria a casa meua o que me'ls trobaria de cop davant meu com si m'acabés de despertar d'un somni. De vegades, també pensava que potser haurien trobat la manera d'enviar algú com a mediador i que en qualsevol moment, al mig d'aquesta mateixa boira, m'embarcarien i m'enviarien de tornada al meu país, però tan bon punt vam entrar a la mansió del paixà vaig comprendre que no em salvaria amb tanta facilitat. La gent hi caminava de puntetes per allà.

Primer em van portar a una sala i després d'esperar una estona em van introduir en una habitació. Hi havia un home petit i d'aspecte agradable reclinat en un divan i tapat amb una manta. Al seu costat, dret, hi havia un altre home, aquest era enorme. El que estava reclinat era el paixà i em va dir que m'hi acostés. Vam parlar. Em va preguntar unes quantes coses. Li vaig dir que de fet havia estudiat astronomia, matemàtiques i una mica d'enginyeria, però que també entenia en medicina i que havia curat molta gent. Em continuava preguntant i jo anava comentant-li quan de sobte va dir que tenint en compte que havia après a parlar turc tan ràpid devia

ser un home intel·ligent i va afegir que patia una malaltia que cap dels metges havia sigut capaç de curar i que, com que havia sentit parlar de mi, havia decidit posar-me a prova.

El paixà em va començar a descriure la seva malaltia de tal manera que gairebé em vaig veure obligat a pensar que es tractava d'un mal únic, que ell era l'única persona sobre la superfície de la Terra que el patia perquè els seus enemics havien enganyat Déu amb les seves calúmnies. Però el seu problema era una asma corrent. Li vaig fer tota mena de preguntes, li vaig demanar que tossís i després vaig baixar a la cuina i, amb el que hi vaig trobar, li vaig preparar unes píndoles verdes de menta i un xarop per a la tos. Com que el paixà tenia por que l'enverinessin, em vaig empassar una de les píndoles amb un glop del xarop davant seu. Em va dir que sortís de la mansió procurant que no em veiés ningú i que tornés a les masmorres. L'intendent després m'ho va explicar: el paixà no volia que els altres metges em tinguessin enveja. L'endemà també hi vaig anar, el vaig sentir tossir i li vaig prescriure les mateixes medecines. Li agradaven com si fos un nen les píndoles acolorides que li posava al palmell de la mà. Quan vaig tornar a la meua cel·la vaig resar perquè es curés. L'endemà es va alçar el vent del nord-est amb una brisa tan agradable que vaig arribar a pensar que amb aquell temps qualsevol malalt es curaria encara que no volgués, però no em va cridar ningú.

Al cap d'un mes, quan em van tornar a venir a buscar a mitjanit, el paixà estava dret i es movia animadament. Em va alegrar sentir que esbroncava alguns dels seus homes respirant com si res. El va complaure veure'm i em va dir que jo l'havia curat i que era un bon metge: Què volia d'ell? Com que jo ja

sabia que no em llibertaria ni m'enviaria a casa, em vaig queixar de la meva cel·la i de les meves cadenes; li vaig dir que si pogués dedicar-me a la medicina, a l'astronomia i a la ciència els podria ser de més ajuda i li vaig explicar que m'esgotaven sense sentit en feines pesades. No sé si em va escoltar gaire i gran part dels diners de la bossa que em va donar se'ls van quedar els guàrdies.

Al cap d'una setmana l'intendent va arribar una nit i, després de fer-me jurar que no fugiria, em va treure les cadenes. Em tornaven a portar a treballar, però ara els agutzils em mostraven una certa consideració. Quan al cap de tres dies l'intendent em va portar roba nova, vaig comprendre que el paixà em protegia.

A les nits em continuaven cridant de diverses mansions. Receptava medecines a ancians corsaris amb reumatisme i a joves soldats amb ardor d'estómac i sagnava els que tenien irritacions, mal de cap o els que havien perdut el color. Una vegada el fill tartamut d'un majordom em va recitar un poema quan per fi es va llançar a parlar una setmana després que li fes ingerir un xarop.

Així va passar l'hivern. Al principi de la primavera vaig saber que el paixà, que feia mesos que no preguntava per mi, era a la mar amb tota la seva flota. Un parell d'homes que van ser testimonis de la meva ràbia i de la meva desesperació al llarg dels dies de l'estiu em van dir que no m'havia de queixar de la meva situació perquè guanyava bastants diners fent de metge. Un antic esclau, que s'havia convertit a l'islam feia molts anys i s'havia casat, em va aconsellar que fugís. Mantenien els esclaus que els resultaven útils i no els permetien que tornessin mai als seus països. I si em convertia a l'islam com

ell, em llibertarien, però res més. Potser perquè pensava que m'explicava tot allò per fer-me xerrar, li vaig contestar que no tenia la més mínima intenció de fugir. Però em faltava la valentia, no les ganés. Als que fugien sempre els atrapaven abans que arribessin gaire lluny. Jo era qui anava a la nit a les seves cel·les a aplicar unguents a aquells desgraciats després de les pallisses que havien rebut.

Ja prop de la tardor la flota del paixà va tornar de la seva campanya; van saludar el sultà amb salves de canó i, com havien fet l'any anterior, van intentar animar la ciutat, però era evident que aquella vegada la collita no els havia anat gens bé. Només van poder portar un grapat d'esclaus a les masmorres. I després vam saber que els venecians els havien cremat sis vaixells. Vaig voler trobar la manera de parlar amb els captius i així potser tenir notícies de la meua terra, però la majoria eren espanyols: pobres homes silenciosos, ignorants i espantats que no estaven en situació de parlar si no era per pidolar menjar o ajuda. Només un d'ells va atreure la meua atenció: havia perdut el braç però encara tenia esperances; deia que un dels seus avantpassats havia viscut les mateixes aventures que ell, encara que no havia arribat a perdre per complet el braç, i que després s'havia salvat i havia escrit una novel·la de cavalleries; ell es pensava que també se salvaria per poder fer el mateix. Més tard, en els anys que m'inventava històries per viure, vaig recordar aquell home que somiava viure per explicar-les. Al cap de poc, a les masmorres va aparèixer una malaltia contagiosa, i aquella epidèmia, de la qual em vaig protegir ofegant amb suborns els guardians, va matar més de la meitat dels presoners.

Als que van sobreviure se'ls van començar a emportar a noves feines. Jo no hi anava. A les nits m'explicaven què feien: anaven fins a l'extrem del Corn d'Or i allà els posaven a les ordres de mestres fusters, sastres i pintors, que els feien treballar per construir vaixells, forteses i torres de cartó. Després vam saber que el paixà havia demanat la mà de la filla del gran visir per al seu fill i que preparava un casament fastuós.

Un matí em van cridar de la mansió del paixà. Hi vaig anar pensant que tornava a tenir asma. Estava ocupat i em van fer passar a una sala perquè m'esperés. Em vaig asseure. Al cap de poc, es va obrir l'altra porta de la sala i va entrar un home uns cinc o sis anys més vell que jo. Quan el vaig mirar a la cara em vaig quedar parat i de sobte vaig tenir por!